

Право прокурора на оскарження судових рішень в апеляційному порядку

№ 2(32) лютий 2004

ПРОКУРАТУРА • ЛЮДИНА • ДЕРЖАВА

Костянтин ГУСАРОВ,
доцент
Національної юридичної
академії України
імені Ярослава Мудрого,
кандидат
юридичних наук

Пункт 8 ч. 3 ст. 129 Конституції визначає одну з основних засад судочинства — забезпечення апеляційного та касаційного перегляду судових рішень, що характеризується як елемент права на судовий захист¹. Стаття 12 Закону України від 7 лютого 2002 р. “Про судоустрій України”² передбачає право оскарження судового рішення в апеляційному порядку учасниками судового процесу та іншими особами у випадках, передбачених процесуальним законом.

Проблема суб’єктів права апеляційного оскарження є актуальною і потребує ретельного дослідження, їй присвячені праці таких науковців, як О. Борисюк, Л. Гузь, В. Комаров, М. Руденко, П. Шевчук, М. Штефан³. Разом з тим аналіз останніх наукових досліджень і публікацій дозволяє дійти висновку, що у правовій науці інтенсивно до вивчення нових за змістом процесуальних форм перегляду судових актів збільшується.

Стаття 290 Цивільного процесуального кодексу (ЦПК) України передбачає, що право оскаржувати апеляційному порядку рішення суду першої інстанції повністю або частково мають сторони, треті особи, представники сторін і третіх осіб, прокурор, органи державної влади і органи місцевого самоврядування в передбачених законом випадках, особи, за законом захищають права та інтереси інших осіб, а також заявники та інші заінтересовані особи у справах окремого провадження і справ, що виникають з адміністративних правових відносин за умов, якщо вони брали участь у розгляді справи місцевим судом. Крім того, право апеляційного оскарження судових

ть і правонаступники сторін і третіх осіб у тих випадках, якщо спірні відносини допускають правонаступництво. Як бачимо, право апеляційного оскарження законодавець дав, крім матеріально заінтересованих осіб, також прокурорів, який має апеляційне подання на неправосудне, з його погляду, рішення.

Для аналізу положень цивільного процесуального законодавства щодо оскарження судового акта прокурором необхідно дослідити конституційні аспекти правового статусу прокурора як суб'єкта цивільного процесуального права. Стаття 121 Конституції закріплює за ним здійснення функції представництва в суді інтересів держави або громадянина, під яким, як зазначено в Рішенні Конституційного Суду України від 8 квітня 1999 р. у справі № 1-1/99, треба розуміти відносини, в яких прокурор, реалізуючи окреслені Конституцією та законами України повноваження, вчиняє в суді процесуальні дії з метою захисту інтересів зазначених суб'єктів. Ці дії включають подання прокурором до суду позовної заяви, його участь у розгляді справи за позовною заявою, а також у розгляді будь-якої іншої справи за ініціативою прокурора чи за ухвалою суду, що це необхідно для захисту інтересів держави. Статті 36-1 і 37 Закону України від 5 листопада 1991 р. "Про прокуратуру" передбачають форми здійснення вказаної функції, однією з яких є право прокурора чи його заступника на представництво інтересів громадян або держави шляхом подання апеляційного подання на акт правосуддя у цивільних справах, розглянутих без його участі.

У зв'язку з цим В. Комаров зазначає, що законодавцю вдалося знайти формулу, що звузила діяльність прокурора в цивільному процесі до меж, встановлених з принципами правової держави і правом сторін на судовий захист. Однак ці новели не вирішили питань, пов'язаних з реалізацією правового становища прокурора⁵.

На мою думку, зміст норм ЦПК, що регламентують участь прокурора в цивільному процесі, не дає підстави вважати про закріплення в зазначеному нормативному акті конститу-

ційних положень щодо його представницької функції в цивільному судочинстві. У зв'язку з цим в теорії цивільного процесу і правозастосовній діяльності виникає питання, чи вправі реалізовувати право апеляційного оскарження судового рішення прокурор, який не брав участі при розгляді цивільної справи в суді першої інстанції. В. Кудрявцев із цього приводу вважає за необхідне змінити редакцію ст. 290 ЦПК, надавши прокурорів право внесення апеляційного подання незалежно від того, чи брав він участь у розгляді справи⁶.

Л. Гузь, додатково аргументуючи можливість оскарження судового акта прокурором, який не брав участі в розгляді справи судом першої інстанції, зазначає, що в подібних випадках прокурор реалізує функцію представництва інтересів громадян або держави в суді: "Так, згідно зі ст. 37 Закону України "Про прокуратуру" прокурор чи його заступник у межах своїх повноважень мають право на внесення апеляційного подання незалежно від того, чи брали вони участь у цій справі, а помічники прокурора, прокурори управлінь та відділів — в тому випадку, якщо вони брали участь у цій справі⁷."

На тих же умовах прокурор і його заступники на підставі ст. 36-1 Закону України "Про прокуратуру" вправі представляти інтереси громадян і держави шляхом внесення апеляційного подання на рішення й ухвали по справах, що були розглянуті без їх участі. Підстави для такого представництва вказуються прокурором в апеляційному поданні. У разі, якщо прокурором в цьому оскарженні не названі підстави представництва або вони не передбачені законом, до такого подання застосовуються правила ст. 139 ЦПК України⁸.

Як на мене, право оскарження судового рішення має надаватися прокурорів не як посадовій особі органу, що згідно з чинним законодавством сприяє дотриманню законності в судах, а винятково як суб'єктові цивільного процесуального права.

Закон України "Про прокуратуру" містить положення, згідно з якими прокурор може реалізувати право на апеляційне оскарження судових рі-

шень незалежно від участі в розгляді справи судом першої інстанції. Однак цивільне процесуальне законодавство (ст. 290 ЦПК) таке право надає лише особам, які брали участь у розгляді справи місцевим судом, а згідно зі ст. 3 ЦПК провадження в цивільних справах у судах України ведеться за цивільним процесуальним законом України, що діє на час розгляду справи, або вчинення окремих процесуальних дій чи виконання рішення суду. Таким чином, у разі "конкуренції" норм Закону "Про прокуратуру" з нормами ЦПК необхідно віддавати перевагу положенням останнього.

На цій підставі право апеляційного оскарження у цивільному судочинстві, на мою думку, повинен мати тільки прокурор, який брав участь у розгляді справи. Якщо право внесення апеляційного подання буде закріплено за прокурором, який не брав участі у судовому провадженні (поряд з тим, який брав участь у справі), це призведе до порушення принципу диспозитивності цивільного процесуального права, оскільки воля прокурора на оскарження судового акта може не співпадати з волею на цю процесуальну дію матеріально і процесуально заінтересованих осіб (сторін, третіх осіб). Виходячи з цього, вважаю, що прокурор у цивільному судочинстві не повинен замінити сторону при захисті її порушених прав та інтересів. Протилежне буде порушенням передбаченого Конституцією принципу добровільності звернення суб'єкта спірних матеріальних правовідносин до судової форми захисту.

Стаття 121 ЦПК передбачає можливість порушення цивільної справи на користь інших осіб поряд із прокурором також органам державної влади. Тому виникає суттєва проблема щодо співвідношення права на порушення цивільної справи органами державної влади та прокурором. М. Руденко та В. Глаговський з цього приводу зазначають, що означені органи, як і прокуратура, можуть порушити цивільну справу на захист інших осіб лише тоді, коли закон передбачає це.

Тому в кожному конкретному випадку прокурор мусить переконатися в існуванні такого порушення закону,

яке потребує лише його втручання. Якщо є органи державного контролю та управління, які за законом мають право (зобов'язання) пред'являти відповідні позовні заяви до суду на захист інтересів інших осіб, то саме вони, а не прокурор, насамперед повинні порушувати цивільний процес.

На мій погляд, в перспективі правий охоронювані інтереси окремих громадян, яким з тих чи інших причин важко самостійно звернутись до суду, мають захищатись або їх представляти (законними чи договірними), а також відповідними органами державного управління, які вправі встановити відповідну недієздатною, неповнолітньою особою (опіку, піклування), та, виходячи з цього, мати повноваження щодо захисту порушених прав чи інтересів особи. Прокурор, як уявляється, повинен представляти в суді інтереси держави та (або) суспільства, а також груповий (масовий) інтерес необхідного кола осіб.

При реалізації прокурором у цивільному чи у господарському судочинстві функції представництва інтересів держави прокурор діє як представник інтересів держави, представляючи її у судовому процесі, а також має, як зазначає М. Руденко, державний характер заінтересованості у справі. Тому у разі представництва інтересів держави право апеляційного оскарження судової постанови повинен мати прокурор у випадку, якщо він брав участь у процесі здійснення цивільного чи господарського судочинства, а також незалежно від участі у розгляді справи судом першої інстанції¹⁰.

По-іншому вирішується питання про право прокурора на оскарження судового рішення в проекті ЦПК України. Частина 2 ст. 46 проекту ЦПК передбачає, що прокурор здійснює в суді представництво інтересів громадянина або держави в порядку, встановленому цивільним процесуальним законодавством та іншими нормативними актами. Прокурор може здійснювати представницьку функцію на будь-якій стадії судочинства. Частина 4 ст. 47 проекту вказує, що прокурор з метою вирішення питання про наявність підстав для внесення апеляційної скарги по справі, розглядає

